

Covid 19 enfeksiyonunda emzirme ve ebelik bakımı

Breastfeeding and midwifery care in Covid-19 infection

Ayşe Çuvadar¹, Handan Özcan²

Yazar Bilgileri/ Author Information:

¹Trakya Üniversitesi Sağlık Araştırma ve Uygulama Merkezi, Edirne

²Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, İstanbul

Anahtar Kelimeler:

COVID 19, Emzirme, Ebe

Key Words:

COVID19, Breastfeeding, Midwife

Yazışma Adresi/Address for correspondence: aysecuvadar@hotmail.com

Gönderme Tarihi/Received Date: 22.04.2020

Kabul Tarihi/Accepted Date: 15.05.2020

Yayımlanma Tarihi/Published Online: 30.06.2020

ÖZET

COVID-19 enfeksiyonu bütün dünya ülkelerine yayılan önemli bir pandemidir. Enfeksiyonun gebeler ve fetüse olan etkileri tam olarak bilinmemekte ve emzirme dönemi hakkında yeterli veri bulunmamaktadır. Emzirme ile ilgili farklı görüşler olmasına rağmen genellikle beslenmenin anne sütü ile olması yönündedir. COVID 19 tanısı alan gebenin doğumundan sonra bebeğinin 14 gün izole edilmesi ve sağma ile beslenmenin desteklenmesi önerilmektedir. Bu süreçte doğum yapan kadına bakım veren ebeler; bebeklerin sağlıklı gelişimi için annelerin emzirmeye teşvik edilmesinde, sürecin iyi yönetilmesinde, izolasyon kurallarının sürdürülmesinde ve uygulamalarda annelerin desteklenmesinde önemli rol oynarlar.

ABSTRACT

COVID-19 infection is an important pandemic that spreads all over the world. The effect of infection on pregnant women and fetus is not known exactly and there is not enough information about breastfeeding period. Although there are different opinions about breastfeeding, generally are in the direction of nutrition with breast milk. It is recommended to isolate the baby for 14 days after the birth of the pregnant woman diagnosed with COVID 19 and to support milking breast milk and feeding with breast milk. Midwives who care for the woman giving birth in this process; they play an important role in encouraging mothers to breastfeed for healthy development of babies, managing the process well, maintaining isolation rules and supporting mothers in practices.

GİRİŞ

Aralık 2019'da, Çin'in Hubei Eyaleti Wuhan'da şiddetli akut solunum sendromuna sebep olan koronavirüs 2 (SARS-CoV-2) enfeksiyonu, bir salgın haline gelmiş ve bütün dünya ülkelerine yayılmıştır (1,2,3,4). 30 Ocak 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) salgını Uluslararası Öneme Sahip Halk Sağlığı Acil Durumu olarak ilan etmiştir. 11 Şubat 2020'de ise DSÖ, yeni korona virüsün neden olduğu hastalığı COVID-19 pandemisi olarak açıklamıştır (2,5,6). Korona virüsler, soğuk algınlığından daha şiddetli solunum yolu enfeksiyonlarına ve hatta ölümlere neden olabilmektedir (6). COVID-19'un gebeler ve fetüse olan etkisi hakkında sınırlı veriler mevcuttur ve ortaya çıkan semptomların önemli bir etkisinin olduğu belirtilmiştir (7,8). COVID-19'un gebe ve fetüs üzerindeki olası sonuçlarının yanı sıra, yenidoğan üzerindeki potansiyel etkisi, anne ve

yenidoğanın uygun yönetimi ve son olarak COVID-19 tanısında emzirmenin devamlılığı da büyük bir endişe yaratmaktadır (9). Bu derlemenin amacı pandemiye sebep olan COVID-19 enfeksiyonunun emzirmeye olan etkisini bilimsel veriler ışığında ele almaktır.

COVID-19 ve Emzirme

Emzirme; anne ve yenidoğan sağlığını iyileştirir, aile ve topluma ekonomik katkı sağlar (10, 11, 12). Çalışmaların sınırlı olması nedeniyle; COVID-19'un anne sütü ile bulaşı belirsizdir (9). Mevcut bilimsel literatürde anne sütünün, COVID19 ve bilinen diğer solunum yolu viral enfeksiyonları için anneden bebeğe bulaş yolu olarak kabul edilmemektedir (12,13). Gebeliğin üçüncü trimesterinde COVID-19 tanılı 9 kadın üzerinde yapılan retrospektif bir çalışmada, amniyotik sıvıda, kordon kanında veya anne sütünde SARS-CoV-2 saptanmamıştır,

6 yenidoğanın faringeal sürüntüsünün ve incelenen 6 anne sütünün de negatif olduğu gösterilmiştir (9,12,14). Yapılan çalışmalarda COVID-19 pozitif olan bir anneden doğan yenidoğanın, doğumdan 2 saat sonra antikor düzeylerinin ve anormal sitokin değerlerinin yüksek olduğu saptanmıştır. Yüksek IgM antikor seviyesi ise yenidoğanın uterusunda enfekte olduğunu gösterdiği ifade edilmiştir (15,16). COVID-19 tanılı annelerin emzirmemeleri yönündeki ifadelerin kanıt düzeyi düşüktür ve emzirmenin önemi göz ardı edilmektedir. Anne ile bebek tenel temasının; güçlü anne-bebek bağlanması, emzirme oranlarının artması, glikoz seviyelerinin stabilizasyonu ve bebek vücut sıcaklığının korunması gibi birçok faydası bulunmaktadır (13). Son zamanlarda Çin'de COVID-19 salgını ile mücadele eden doktorlar, formülle bebek besleme veya sağlıklı başka bir anneden alınan sütün verilmesini önermektedir (12). Anne sütü bebekleri korumak için önemli bir antikor kaynağı olduğundan, annelerin emzirmeye teşvik edilmesi gerekmektedir (9). İtalyan Ulusal Sağlık Enstitüsü, anne sütünün koruyucu potansiyel olmasına vurgu yapmış, uygun klinik koşullar altında ve annenin arzusu doğrultusunda COVID-19 enfeksiyonundan şüphelenilen veya kesin tanılı bir kadının, doğrudan veya sağıarak emzirmeye devam etmesi gerektiğini açıklamıştır (17). DSÖ emzirmeyi güvenli kabul etmiş ve emziren ebeveynin maske takması, göğüs ve el hijyenini sağlaması gerekliliğini vurgulamıştır. Annenin genel sağlık durumunun emzirmeyi doğrudan engellemesi durumunda, anne sütünün sağılması ve bebeğin beslenmesi için teşvik edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Sağma işlemi sırasında maske takılması, odanın sık sık havalandırılmasını ve kıyafetlerin 60-90 derecede yıkanması önerilmiştir (5). Ayrıca annenin emzirme sırasında cerrahi maske takmasının yeterli olduğu, FFP2 veya FFP3 maske çeşitlerinin kullanılmasına gerek olmadığı da belirtilmiştir (13). Emzirme Tıp Akademisi de doğrudan emzirmeye alternatif olarak, anne sütünü sağmanın ve bebeği beslemenin güvenli bir prosedür olduğunu açıklamıştır (18). Hastalık Kontrol Merkezi (Centers for Disease Control and Prevention-CDC)'ne göre annenin COVID-19 testinin pozitif olması durumunda, yenidoğanın ayrı bir odada izolasyona alınmasını fakat bu durumun bebeğini emzirmek isteyen annelere engel olmaması gerektiğini açıklanmıştır (12,13). Annelerin bu süreçte sağmaya teşvik edilmesi ve sağma işleminde mümkünse özel bir göğüs pompasının kullanılması gerektiği bildirilmiştir. Her sağma işleminden önce anneler mutlaka el hijyenini sağlamalıdır. Sağma işlemi bittikten sonra da anne sütü ve meme ile temas eden tüm parçalar iyice yıkanmalı ve uygun şekilde dezenfekte edilmelidir. Anne sütü bebeğe sağlıklı bir bakıcı tarafından verilmelidir (13).

Çin'de yapılan bir çalışmada ise COVID-19 enfekte

veya şüpheli annelerin tamamen iyileşinceye kadar emzirmekten kaçınmaları gerektiği ve neonatal bulaşı önlemek için de ayrı ayrı izole edilmesi gerektiği belirtilmiştir (19). Çin'de yayınlanan bir olgu sunumunda pozitif gebenin doğumundan 36 saat sonra anne sütü ile birlikte yapılan faringeal sürüntü örneğinin pozitif çıktığı rapor edilmiştir. Vaka sunumunda emzirme önerilmemekte ve mastiti önlemek için sütün boşaltılması önerilmektedir. (20). Yapılan bir çalışmada da SARS-CoV-2 pozitif olan annelerin bebeklerin en az 14 gün veya virüs kaybolana kadar anneden ayrı bir odada tutulması ve annenin doğrudan emzirmemesi önerilmektedir (21). Şu ana kadar emzirmenin güvenliği ile anne ve bebeğin izolasyonu hakkında yeterli kanıtlar bulunmamaktadır. Gebelerde ciddi COVID-19 durumu mevcut ise bebeğin izolasyonunu sağlamak ve süt üretimini sürdürmek için sağmanın desteklenmesinin en iyi seçenek olduğu görülmektedir. Bebeğin beslenmesinde yapay süt ya da geçici anne sütü (süt bankacılığı gibi) kullanılmalıdır. Anne asemptomatik ise; emzirme ve bebeği aynı odaya alma durumunda, sağlık personeli ile annenin koordinasyonu çok önemlidir. Annenin genel durumu iyi ise sütünü elle ya da pompa ile sağıarak bebeğini besleyebilir. El hijyeninin sağlanması ve temas önlemlerinin sürdürülmesi gereklidir (15,22).

Ebelik Yönetimi

Ebelik bakımının temel bileşenleri; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası süreçte kadın sağlığını yükseltmek için ortak bir dil oluşturmayı içerir. (23). İsfahan Tıp Bilimleri Üniversitesi COVID-19 pandemisinde, ebelik bakımı içinde yer alan faktörleri kısaca şu şekilde belirtilmiştir. Doğum ağrısını azaltmaya yönelik girişimleri sağlamak, doğum indüksiyonu ve müdahalelerini azaltmak, kadına emosyonel destek sağlamak, bulaş riskini minimize etmek yada tamamen ortadan kaldırmak, ekipman ve malzemelerin dezenfeksiyonunu sağlamak, güvenli doğum için negatif basınç izolasyon odalarının hazırlanması, doğum sürecinde fetüsün sürekli izlemi, annenin hayati belirtilerinin sürekli kontrol edilmesi, solunumunun sık sık izlenmesi, kadının yanında destek olan başka birinin alınmasını önlemek, doğum için uygun pozisyonların verilmesi sağlamak (dik durma, oturma, çömelme, yan pozisyon gibi), annenin sıvı kaybını önlemek için hidrasyonu veya sıvı alımını sağlamak, özellikle korona pozitif annelerde ağzın kurummasını önlemek, anne bebek arasındaki ten tene teması yapmamak, bebeğin doğumdan hemen sonra izole edilmesi ve bebek için korona testinin yapılmasıdır (9). COVID-19 tanılı gebenin bakımında; kaliteli ve kanıta dayalı ebelik bakımı, multidisipliner bir ekip yaklaşımının yanı sıra izolasyonun sürdürülmesi, bulaşın azaltılması ve aileye psiko-sosyal desteğin sağlanmasını kapsamaktadır (23).

Emzirmenin yararları ve anne sütünün diğer solunum virüslerindeki bulaş riski göz önüne alındığında, anne için gerekli tüm önlemlerin sağlanması ve emzirmeye teşvik edilmesi gerekmektedir (24). COVID-19 tanılı ve şüpheli emziren tüm annelerin yenidoğanı besleme, kolostrum ve süt sağma konularında iyi bir danışmanlık hizmeti sağlanmalıdır (13). Enfekte bir annenin, emzirme sırasında COVID-19 virüsünü damlacık yoluyla bebeğine bulaştırabileceği bilinmektedir. Bu nedenle, COVID-19 tanısı konulan veya şüpheli vakalarda annelerin emzirme sırasında standart, temas ve damlacık önlemlerine uyması gerekmektedir (6). Doğrudan emziren annelerin desteklenmesi ve gerekli izolasyon önlemlerinin alınması gerekmektedir (25). Annede enfeksiyonun asemptomatik seyretmesi durumunda takibini yapan sağlık ekibinin değerlendirmesine göre hijyen kurallarına uyularak ve gerekli izolasyon önlemleri alınarak süreç yürütülmelidir (5,26). Eğer annede enfeksiyon semptomatik seyrediyorsa anne ve bebeğin izolasyonu ayrı ayrı sağlanmalı, sütün sağılması için teşvik edilmesi, gerekli eğitimlerin verilmesi ve bebeğin anne sütü ile beslenmesi sağlanmalıdır (5,13,26). Enfeksiyon bulaşını engellemek ve riski en aza indirmek için, doğum öncesi ve doğum sonrası süreçlerde ev ziyaretlerini aynı ebenin yapması daha uygundur. Kritik testlerin ve prosedürlerin doğru zamanda yapılabilmesi ve değerlendirilmesi için 24-48 saatlik süreçte hasta izolasyonu sağlanmalı, doğum sonrası süreçte ve yenidoğanın bir hafta sonraki ziyaretinin de ebe tarafından yapılması önerilmektedir (23).

SONUÇ

Bilimsel literatürler sonucunda bulaşın anneden bebeğe geçişi ile ilgili yetersiz kanıtlar mevcuttur. Emzirme ile ilgili farklı görüşler olmasına rağmen genellikle beslenmenin anne sütü ile olması yönündedir. COVID19 tanılı annenin doğumundan sonra bebeğinin 14 gün izole edilmesi ve sağma ile beslenmenin desteklenmesi önerilmektedir. Asemptomatik olan ve annenin kendini iyi hissettiği vakalarda ise temas önlemlerine dikkat edilerek bebeğin emzirilmesi yönündedir. Bu süreçte doğum yapan kadına bakım veren ebeler; bebeklerin sağlıklı gelişimi için annelerin emzirmeye teşvik edilmesinde, sürecin iyi yönetilmesinde, izolasyon kurallarının sürdürülmesinde ve uygulamalarda annelerin desteklenmesinde önemli rol oynarlar.

KAYNAKÇA

1. World Health Organization. (2020). Mental Health and Psychosocial Considerations During The COVID-19 Outbreak. WHO/2019-nCoV/Mental Health/2020.1.
2. Zu, Z.Y., Jiang, M.D., Peng, P.X. et al. (2020). Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): A Perspective from China. Radiology.
3. Zhu, N., Zhang, D., Wang W., et al. (2020). A novel coronavirus from patients with pneumonia in China, 2019. N Engl J Med. doi:10.1056/NEJMoa2001017.
4. Li, Q., Guan, X., Wu, P. et al. (2020). Early transmission dynamics in Wuhan, China, of novel coronavirus-infected pneumonia. N Engl J Med. doi:10.1056/NEJMoa2001316.
5. World Health Organization. Coronavirus disease (COVID-19) outbreak 2020. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>. (Erişim Tarihi: 15.04.2020)
6. Karimi-Zarchi, M., Neamatzadeh, H., Dastgheib, S.A. et al. (2020). Vertical Transmission of Coronavirus Disease 19 (COVID-19) from Infected Pregnant Mothers to Neonates: A Review. Fetal and Pediatric Pathology; 1551-3815.
7. Sonja, A., Rasmussen, M.D., John, C. et al. (2020). Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) and pregnancy: what obstetricians need to know. American Journal of Obstetrics & Gynecology. <https://doi.org/10.1016/j.ajog.2020.02.017>.
8. Rasmussen, S.A., Smulian, J.C., Lednický, J.A., Wen, T.S., Jamieson, D.J. (2020). Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) and pregnancy: what obstetricians need to know. Am J Obstet Gynecol. doi: 10.1016/j.ajog.2020.02.017.
9. Asadi, L., Tabatabaei, R.S., Safinejad H, Mohammadi M. (2020). New CoronaVirus (COVID-19) Management in Pregnancy and Childbirth. Arch Clin Infect Dis. doi: 10.5812/archcid.102938.
10. Davanzo, R., Romagnoli, C., Corsello, G. (2015). Position Statement on Breastfeeding from the Italian Pediatric Societies. Italian Journal of Pediatrics, 41(80); 1-3.
11. Rollins, N.C., Bhandari, N., Hajeebhoy, N. et al. (2016). Lancet Breastfeeding Series Group. Why invest, and what it will take to improve breastfeeding practices? Lancet, 387(10017); 491-504. doi:10.1016/S0140-6736(15)01044-2.
12. Davanzo, R., Guido, M., Sandri F. et al. (2020). Breastfeeding and Coronavirus Disease-2019. Ad interim indications of the Italian Society of Neonatology endorsed by the Union of European Neonatal & Perinatal Societies. Maternal and Child Nutrition. doi:10.1111/mcn.13010.
13. Centers for Disease Control and Prevention. (2020). Considerations for Inpatient Obstetric Healthcare Settings. <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/hcp/inpatient-obstetric-healthcare-guidance.html> (Erişim Tarihi: 15.04.2020)
14. Chen, H., Guo, J., Wang, C. et al. (2020). Clinical characteristics and intrauterine vertical transmission potential of COVID-19 infection in nine pregnant women: a retrospective review of medical records. Lancet, 7;395(10226); 809-815. doi: 10.1016/S0140-6736(20)30360-3.
15. Dong, L., Tian, J., He, S. (2020). Possible vertical transmission of SARS-CoV-2 from an infected mother to her newborns. JAMA. doi:10.1001/jama.2020.4621.
16. Zeng, L.K., Xia, S., Yuan, W. (2020). Neonatal early-onset infections with SARS-CoV-2 in 33 neonates born to mothers with COVID-19 in Wuhan, China. JAMA Pediatr. doi:10.001/jamapediatrics.2020.0878.
17. COVID-19 in gravidanza, parto e allattamento, 17/04/2020, <https://www.epicentro.iss.it/coronavirus/pdf/COVID-19-donati-giusti-18-3-20.pdf>.
18. ABM Statement on CoronaVirus 2019 (COVID-19), 17/04/2020,

20. <https://www.bfmed.org/abm-statement-coronavirus>.
21. Chua, M.S.Q., Lee, J.C.S., Sulaiman, S., Tan, H.K. (2020). From the frontline of COVID-19–How prepared are we as obstetricians: a commentary. *International Journal of Obstetrics and Gynaecology*; 1471-528.
22. Wang, S., Guo, L., Chen, L. et al. (2020). A case report of neonatal COVID-19 infection in China. *Clinical Infectious Diseases*. <https://doi.org/10.1093/cid/ciaa225>.
23. Favre, G., Pomar, L., Qi, X., Nielsen-Saines, K., Musso, D., Baud, D. (2020). Guidelines for pregnant women with suspected SARS-CoV-2 infection. *Lancet Infect Dis*. Doi:10.1016/S1473-3099(20)30157-2 [PubMed:32142639].
24. Poon, L.C., Yang, H., Kapur, A. et al. (2020). Global interim guidance on coronavirus disease 2019 (COVID-19) during pregnancy and puerperium from FIGO and allied partners: Information for healthcare professionals. *Ultrasound in Obstetrics and Gynecology*. doi: 10.1002/uog.22013.
25. The Royal College of Midwives. Coronavirus (COVID-19) Infection in Pregnancy: information of healthcare professionals.(2020). <https://www.rcog.org.uk/coronavirus-pregnancy> (Erişim Tarihi: 16.04.2020).
26. Marinelli, K.A. (2020). International Perspectives Concerning Donor Milk Banking During the SARS-CoV-2 (COVID-19) Pandemic. *Journal of Human Lactation*, 00(0);1–6.
27. Beauman, S.S. (2019). How Can NICU Nurses Best Support Breastfeeding? <https://www.medela.us/breastfeeding-professionals/blog/how-can-nicu-nurses-best-support-breastfeeding> (Erişim Tarihi: 16.04.2020)
28. Gökçay, G., Keskindemirci, G. (2020). Anne Sütü ve COVID-19. *İst Tıp Fak Derg*. doi:0.26650/IUITFD.2020.0025.